

Mermer söveli kapıdan üç bölümlü bir giriş sofasına (veya dehlizine) geçilir. Kapı kanatları dövme demirdendir. Bu sofa'nın orta kısmını yüksek bir kubbe örter, üç bölümün üstleri ise daha alçak beşik tonozlarla örtülmüştür. Bu giriş sofasının iki yanındaki kapılar, yanlardaki kubbeli odalara ve yukarıdaki asma kat odalarına çıkan merdivenlere açılır. Herhalde evvelce bu merdivenlerden Bâb-ı Hümâyun'un üstündeki köşke de çıkılıyordu. Asma kat odaları avlu tarafındaki cephede açılmış pencerelerden ışık almaktadır.

Bâb-ı Hümâyun kitlesinin birinci avlu-ya bakan cephesi de aynı mimari karakterdedir. Burada da kapı ve yanındaki hücreler Sultan Abdülaziz zamanında ön yüzdeki gibi mermer kaplanmış ve yazılarla süslenmiştir. Dış yüzdeki âyetlerden ibaret olan bu yazıları hazırlayan hattat Abdülfettah Efendi'nin (ö. 1896) adı ile öndeki kitâbeden bir yıl farklı olarak 1284 tarihi görülür. Kapı alınlığının içine, ön cephedeki girift istifli yazının aynen benzeri taklit edilerek işlenmiştir. Yay kemerli kapı açıklığının ortasında da Sultan Abdülaziz'in tuğrası bulunmaktadır.

Bâb-ı Hümâyun'un üstündeki köşkü sağlam hali ile gösteren eski resimler vardır. Bunların içinde en eskisi, XVI. yüzyılda Seyyid Lokman'ın *Hünernâme*'sindeki minyatürdür. Burada kapı ve köşkün bütün ayrıntıları gösterilmemiştir. Daha sonraları ise İstanbul'da bulunmuş T. Allom, I. Melling ve G. Fossati gibi ressam ve mimarlar da Bâb-ı Hümâyun'u gösteren resimler yapmışlardır. Çizdikleri ve yayımladıkları gravürlere göre bu köşk iki sıra pencere ile aydınlanan,

cephelerinde hiçbir çıkması olmayan bir yapı idi. İç düzeni ve süslemesi hakkında herhangi bir bilgi olmamakla beraber Sedat H. Eldem bu köşkün iç mimarisini hakkında tahminlere dayanan bir çizim yapmıştır.

Bâb-ı Hümâyun, üstündeki köşk veya kasrın yok olması ile gerçek hüviyetini bir dereceye kadar kaybetmiş ve 1868 tamirinde cepheleri aslından değişik bir görünüş almış bulunmakla beraber Osmanlı tarihinin en büyük sarayının ana girişi olarak büyük bir tarihî değere sahiptir. İstanbul'da fetihten sonra yerleşen Türk mimarisinin ilk örneklerinden olarak da sanat tarihi bakımından ayrıca önem taşır.

BİBLİYOGRAFYA :

A. I. Melling, *Voyage pittoresque de Constantinople et des rives du Bosphore*, Paris 1819, lv. 12; Th. Allom — R. Walsh, *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor*, London 1838, II, 6-7; G. Fossati, *Aya Sofia*, London 1852, lv. 23-24; Halil Edhem [Eldem], *Topkapı Sarayı*, İstanbul 1931, s. 10; *Topkapı Sarayı Müzesi Rehberi*, İstanbul 1933, s. 3-4, rs. 1-3; Nigâr Anafarta, *Hünernâme Minyatürleri ve Sanatçıları*, İstanbul 1969, lv. 38; Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârisi IV*, s. 694-701; a.mlf. — R. Ekrem Koçu, "Bâb-ı Hümâ-yûn", *İst.A*, IV, 1765-1771; Sedat Hakkı Eldem — Feridun Akozan, *Topkapı Sarayı: Bir Mimari Araştırma*, İstanbul 1982, s. 68-69, lv. 31-33; Semavi Eyice, *Topkapı Sarayı*, İstanbul 1985, s. 7.

SEMAVİ EYİCE

Teşkilât. Bâb-ı Hümâyun Osmanlı devlet teşkilâtında çeşitli merasimlerin icrası, saray veya hükümete karşı memnuniyetsizlik ve başkaldıranın başlangıç yeri ve aynı zamanda suçluların teşhir mahalli olarak önemli bir yer işgal etmiştir.

Burada alışlagelmiş şekildeki merasimlerin başında, Divân-ı Hümâyun'un toplantı günlerinde yapılan merasim gelirdi. Divan toplantılarının düzenli olarak yapıldığı XVI-XVII. yüzyıllarda divan üyesi olan vezirler, kazaskerler ve devlet erkânı sabah namazını Ayasofya Camii'nde kıldıktan sonra Bâb-ı Hümâyun önünde kendilerine ayrılan mevkilerde yer alırlar, yeniçeri ve diğer bölük ağaları ile saray görevlileri de burada iki sıra halinde dizilirlerdi. **Alkış*** merasiminden sonra duacı ortaya çıkarak dua edip Fâtiha okur, ardından Bâb-ı Hümâyun kapıları açılır, önce yol gösterici olarak kapıcılar kethüdâsı ve reisülküttâb, arkasından da diğer devlet erkânı girerdi. Daha sonra sadrazamın buradan geçişinde de merasim yapılırdı.

Bayramlarda ise gece yarısından itibaren Bâb-ı Hümâyun açılır, tebrik merasimine katılacak olanlar gelmeye başlarlardı. Seviyelerine göre divanda ve divan dışında kendilerine ayrılan yerlere otururlardı.

Osmanlı sultanlarının sefere hareketlerinden önce tuğ-ı hümâyun Bâb-ı Hümâyun veya çok defa Bâbüssaâde önünde dikilir, burada merasim yapılırdı. Osmanlı şehzadelerinin sancak beyi olarak saraydan çıkışlarında ise genellikle Bâb-ı Hümâyun önünden başlayarak ihtişamlı merasimler icra edilirdi. Nitekim Şehzade III. Mehmed'in sancağa çıkış merasiminin çok ihtişamlı olduğu devrin kaynaklarında belirtilmektedir (Selânikî, s. 142).

Bâb-ı Hümâyun aynı zamanda Osmanlı tarihinde saraydan veya Divân-ı Hümâyun'dan çeşitli isteklerde bulunan, divanın icraatını engellemek isteyen ve idareye kafa tutan yeniçeri ve bölük halkının toplantı ve nümayiş yeri olmuştur. Meselâ II. Bayezid'in şehzadeleri Ahmed ile Selim arasındaki ihtilâflarda Ahmed'i istemeyen yeniçeriler; ayrıca II. Selim'in tahta çıkışı sırasında askerler ve IV. Murad'ın saltanatı sırasında Sadrazam Hâfiz Ahmed Paşa ve diğer bazı devlet erkânının başlarını isteyen zorbalar Bâb-ı Hümâyun önünde toplanarak pazarlık yapmak istemişlerdir. Patrona İsyanı'nda (1730) âsilerin istediği üç vezirin cesetleri öküz arabaları üzerinde Bâb-ı Hümâyun'dan çıkarılarak kendilerine teslim edilmiş, Damad İbrâhim Paşa'nın naaşı ise Bâb-ı Hümâyun önünde isyancıların beklediği meydana konulmuştur. Ancak daha sonra Patrona Halil ile isya-

Bâb-ı Hümâyun'un önünde II. Mahmud'un katıldığı bir merasimi tasvir eden François Bois tarafından yapılmış yağlı boya tablo (Resim ve Heykel Müzesi - İstanbul)

BİBLİYOGRAFYA:

BA, Cevdet-Zabtiye, nr. 2335; Selânikî, *Târih* (İpşirli), bk. İndeks; Peçuyul İbrâhim, *Târih*, II, 89, 95, 124; Ayn Ali, *Risâle-i Vazîfêhorân*, s. 93; Koçi Bey, *Risâle*, s. 18; d'Ohsson, *Tableau général*, VII, 78; Ayvansarayî, *Mecmûa-i Tevârîh*, s. 186, 189; Atâ Bey, *Târih*, I, 221; Danişmend, *Kronoloji*, I, 422-423; II, 371-372; III, 1; Uzunçarşılı, *Saray Teşkilatı*, tür.yer.; a.mlf., *Merkez-Bahriye*, tür.yer.; Münir Aktepe, *Patrona İsyânı (1370)*, İstanbul 1958, s. 151-152, 154, 176, 179; U. Heyd, "Bâb-ı Humâyûn", *El*² (İng.), I, 836-837; a.mlf., "Bâb-ı Hümâyûn", *İDMİ*, III, 797-798; A. Sh. Shahbazı, "Bâb-e Homâyûn", *Elr*, III, 284-285.

MEHMET İPŞİRLİ

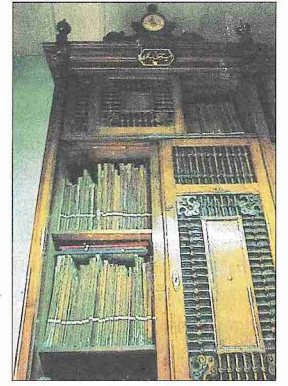
BAB MAHKEMESİ

Osmanlı Devleti'nde
büyük şehir kadılarının
yardımcısı olan nâiblerin
başkanlık yaptığı mahkeme.

Kahire, Şam, Bağdat, Selânik gibi büyük şehirlerin hepsinde Bab Mahkemesi bulunmakla birlikte bunların içerisinde en önemlisi ve tanınmış olanı İstanbul Bab Mahkemesi idi. Bu mahkemede bab nâibi, İstanbul kadısının işlerinin çokluğu sebebiyle ona vekâleten yardım eder, dava dinler, karar verirdi. İstanbul'da çok önemli konulardan biri olan narh tesbit edildikten sonra İstanbul kadısı, Bab Mahkemesi nâibi, *çardak** nâibi

2 numaralı
Bab Mahkemesi
sicilinin
bir sayfası
(İstanbul
Şer'iyye
Sicilleri
Arşivi)

İstanbul
Bab Mahkemesi
sicilleri
ve muhafaza
edildiği
dolaplar
(İstanbul
Şer'iyye
Sicilleri
Arşivi)

bi ve diğer görevlilerin mühürleriyle suretler hazırlanarak İstanbul'daki diğer kadınlara bildirilirdi.

Bab nâibinin başkâtip, kâtipler, vekâyi' kâtibi gibi birçok yardımcısı vardı. Kazasker mahkemelerinde ise bab nâibleri yerine şer'iyyatçı denilen nâibler bulunurdu. İstanbul'da bulunan yirmi yedi mahkemeden en önemlilerinden biri Bab Mahkemesi idi. Bugün İstanbul Şer'iyye Sicilleri Arşivi'nde Bab Mahkemesi'nin 1076-1327 (1665-1909) tarihleri arasına ait 544 şer'iyye sicili bulunmaktadır. Bu siciller son yüzyılların İstanbul hayatı için çok değerli bilgiler ihtiva etmektedir. Ne zaman kurulduğu kesin olarak bilinmeyen, ancak XVII. yüzyılda kaynaklarda adına sık sık rastlanan bu mahkeme II. Meşrutiyet'ten sonra mahkemelerin birleştirilmesine kadar devam etmiştir.

BİBLİYOGRAFYA:

BA, HH, nr. 10.340; BA, İbnülemin-Tevcihat, nr. 2085; Şeyhî, *Vekâyi'u'l-fuzalâ*, I, 709-717; II, 530, 532, 581; Pakalın, I, 142; Uzunçarşılı, *İlmiye Teşkilâtı*, s. 117, 136, 139, 143; Mübahat S. Kütükoğlu, *Osmanlılarda Narh Müessesesi ve 1640 Tarihli Narh Defteri*, İstanbul 1983, s. 17, 36.

MEHMET İPŞİRLİ

BÂB-I MEŞİHAT

(باب مشيخت)

Osmanlı Devleti'nde
özellikle Yeniçeri Ocağı'nın
kaldırılmasından sonra
şeyhülislamların resmî dairelerine
verilen ad.

Osmanlı Devleti'nde her yetkilinin kendi oturduğu konağın bir kısmını, genellikle de selâmlığını resmî daire olarak kullanması bir gelenektir. Vak'a-i Hayriyye'ye kadar (1826) şeyhülislamlar da oturdukları konakların selâmlık kısmını meşihat dairesi olarak kullanırlardı. Yerleri müsait olmayanlar ise uygun bir konak

Yolculara ve hacılara zarar veren eşkiyanın kesilen başlarının Bâb-ı Hümâyûn'a teşhir ve ibret için konulması hakkında bir arz (BA, Cevdet-Zabtiye, nr. 2335)

na katılan zorbarların cesetleri de Bâb-ı Hümâyûn'dan aynı şekilde çıkarılmıştır.

Bâb-ı Hümâyûn'un önu aynı zamanda bir teşhir alanı olarak da kullanılmıştır. Âsilerin ve eşkiyanın kafalarının ibret için burada teşhir edilip günlerce kaldığı olurdu (Ayvansarayî, s. 186, 189).

Bütün bunların yanında Bâb-ı Hümâyûn üzerindeki köşk *muhallefât** hazinesinin muhafazası için de kullanılmıştır. Hazinedarbaşının nezâretinde bulunan bu hazine Bâb-ı Hümâyûn'un sağındaki odada muhafaza edilirdi. Ayrıca Bâb-ı Hümâyûn odaları bir süre defter-i hâkânî mahzeni yani arşiv dairesi olarak da kullanılmıştır.

Topkapı Sarayı ile Bâb-ı Hümâyûn'u bekleyen ve sarayın güvenliğinden sorumlu olan kapıcıların bir kısmına Bâb-ı Hümâyûn kapıcıları denilirdi. Bunların sayısını XVII. yüzyıl başlarında Ayn Ali 417 (*Risâle-i Vazîfêhorân*, s. 93), ondan biraz sonra Koçi Bey 400 olarak göstermektedir (*Risâle*, s. 18). XVII. yüzyılın ikinci yarısında beş bölük halindeki Bâb-ı Hümâyûn kapıcılarının sayılarının hayli azaldığı görülmektedir.

Osmanlılar döneminde çeşitli diplomatik görevlerle veya seyyah olarak İstanbul'a gelenler rapor veya seyahatnâmelerinde bu âbidevi binadan sık sık bahsetmişlerdir. Ancak özellikle XIX. yüzyılda, kısa süre İstanbul'da kalıp eksik ve yanlış bilgiler edinen bazı Batılı seyyahlar Bâb-ı Hümâyûn tabirini yanlışlıkla Bâbiâli için kullanmışlardır.